

Analisis geografi pilihan raya di kawasan Parlimen Titiwangsa, Kuala Lumpur dalam pilihan raya umum 1955-2013

Junaidi Awang Besar¹, Rosmadi Fauzi², Amer Saifude Ghazali²

¹Pusat Pengajian Sosial, Pembangunan dan Persekitaran, Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan, Universiti Kebangsaan Malaysia, Bangi, Selangor, ²Jabatan Geografi, Fakulti Sastera dan Sains Sosial, Universiti Malaya, Kuala Lumpur

Correspondence: Junaidi Awang Besar (email: jab@ukm.edu.my)

Abstrak

Kawasan Parlimen Titiwangsa, Kuala Lumpur merupakan bahagian pilhan raya Parlimen yang mempunyai komposisi etnik campuran dan mengalami pertumbuhan pemilih setiap tahun. Dari sudut geografi pilihan raya juga Parlimen Titiwangsa juga mempunyai lokasi geografi yang menarik merangkumi kawasan bandar raya, pekan kecil, tanah lot peneroka awal serta kampung tradisi Melayu dan Cina, taman-taman perumahan Melayu dan Cina serta perumahan awam bertingkat/pangsa/flat. Justeru, adalah menjadi tujuan penulisan artikel ini untuk menganalisis faktor-faktor tersebut dalam mempengaruhi keputusan pilihan raya umum 1955 hingga 2013, faktor kemenangan dan pola pengundian di kawasan Parlimen Titiwangsa. Berdasarkan data laporan pilihan raya umum 1982-2013 dan helaian mata/score sheet keputusan pilihan raya umum 1995 hingga 2013 bagi kawasan kajian yang dikeluarkan oleh Suruhanjaya Pilihan Raya (SPR) mengikut Saluran Mengundi dan Daerah Mengundi dan juga kajian sekunder daripada kertas kerja dan artikel jurnal, didapati bahawa kemenangan BN disebabkan oleh komposisi etnik campurannya serta pertumbuhan pemilih dan isu semasa di peringkat setempat dan nasional yang memihak kepada BN. Seterusnya, kemenangan PAS dengan majoriti 1972 undi pada PRU 2008 pula diakibatkan 'tsunami politik' 2008 melalui sokongan padu pengundi Cina dan India serta sebahagian peneroka Melayu bandar. Namun BN berjaya menawan semula kawasan ini pada PRU 2013 dengan majoriti 866 undi melalui sokongan pengundi Melayu bandar yang berpendapatan sederhana di Kampung Bharu, Keramat dan Kampung Pandan serta undi pos dan undi awal. Dalam masa yang sama PAS masih mendapat sokongan daripada pengundi Cina dan India bandar serta golongan Melayu profesional.

Katakunci: etnik, geografi pilihan raya, keputusan pilihan raya, lokasi geografi, parlimen, pemilih

The electoral geography of Kuala Lumpur's Titiwangsa parliamentary constituency 1955-2013: An analysis

Abstract

The Titiwangsa Parliamentary constituency of Kuala Lumpur has an interesting ethnic mix. Its electoral areas of interest includes cities, towns, land plots of early Malay and Chinese settlers, traditional Malay and Chinese villages, modern Malay and Chinese housing estates, and low cost common public housings. Against this ethnic backdrop the purpose of this article is to analyze the factors influencing the election results from 1955 to 2013, in particular, the winning factors and the voting patterns in the constituency. Based on the general election report data sheet for 1982-2013 and score sheets for the 1995 to 2013 released by the Election Commission (EC) and secondary research papers and journal articles, it was found that the BN's wins prior to 2008 were due to heterogeneous ethnic composition as well as prevailing local and national issues. PAS' victory with a majority of 1972 votes in the

general election of 2008 was due to the rather unexpected 'political tsunami' whereby urban Malays, and Chinese and Indians came out in droves to lend their support to the fundamentalist Islamic and traditionally Malay dominated PAS. BN, nevertheless, recaptured the area in the 2013 election with a majority of 866 votes with the support of middle-income urban Malays of Kampung Baru, Keramat and Kampung Pandan, and the arguably less transparent postal and early votes, while PAS continued to received support from Chinese and Indian urbanites and Malay professionals.

Keywords: election results, electoral geography, ethnicity, geographical locations, political constituency, urban voters

Pengenalan

Perlembagaan Persekutuan di Malaysia menjamin kedudukan dan pelaksanaan sistem pemerintahan secara demokrasi di negara ini. Justeru, adalah penting untuk memastikan bahawa pilihan raya yang merupakan satu cara untuk penentuan kuasa kerajaan berlangsung tanpa kekerasan dan pertumpahan darah (Mohd Sohaimi, 2012). Pilihan raya adalah satu ciri demokrasi yang diamalkan di Malaysia kerana ia akan menentukan landskap politik negara. Menerusi pilihan raya, rakyat dapat menyuarakan aspirasi mereka melalui proses demokrasi yang secara tidak langsung turut melibatkan kebebasan akhbar, bersuara dan berorganisasi. Geografi pilihan raya adalah kajian aspek ruangan organisasi manusia dan keputusan pilihan raya. Subjek kajian yang utama adalah manusia dan interaksinya dengan proses pengundian termasuk keputusan pilihan raya (Amer Saifude, 2009). Pergolakan politik (politiking) di negara ini menjadi polemik yang berterusan antara Barisan Nasional (BN) dengan Pakatan Rakyat (PAS, PKR dan DAP) yang mula dibentuk selepas PRU 2008 terutamanya dalam soal hak istimewa orang Melayu dan kedudukan agama Islam sebagai agama rasmi dalam Perlembagaan Persekutuan (Mohd. Noor, 2011). Hasilnya PRU 2013, geografi pilihan raya Malaysia menarik untuk dikaji kerana pola pengundiannya berbeza mengikut etnik dan lokasi geografi berdasarkan beberapa sebab lokal dan juga faktor nasional yang unik. Kawasan Parlimen Titiwangsa telah dipilih untuk cuba menjelaskan fenomena politik tersebut kerana keputusan pilihan rayanya berbeza dengan kawasan-kawasan lain dan kepelbagaian lokasi geografi serta etniknya.

Metodologi dan kawasan kajian

Beberapa kaedah digunakan untuk menjawab persoalan kajian ini. Data primer diperolehi melalui keputusan Pilihan Raya Umum (PRU) di Parlimen Titiwangsa antara tahun 1955-2013 dan juga *score sheet*/helaian mata keputusan pilihan raya umum 1999-2013 bagi Parlimen Titiwangsa yang diperolehi daripada SPR di samping pemerhatian di lapangan serta pengumpulan serta rujukan data sekunder daripada kajian kepustakaan (buku, laporan/terbitan berkata dan jurnal), bahan bercetak, akhbar dan maklumat atas talian iaitu laman web dan blog yang berkaitan dengan Parlimen Titiwangsa. Data yang dikumpul telah dianalisis secara deskriptif dan analitikal.

Dari sudut geografi pilihan raya, Parlimen Titiwangsa terletak di sebelah timur Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur. Mengikut persempadanan yang telah dikemaskini oleh SPR bagi digunapakai dalam PRU 2013 untuk Parlimen Titiwangsa, kawasan ini mempunyai 19 Daerah Mengundi mengikut susunan nombor-nombor dalam Rajah/Peta 1 iaitu 1) Setapak Selatan, 2) Kompleks Damai, 3) Jalan Raja Muda, 4) Dato Keramat Utara, 5) Taman Maluri, 6) Kampong Bharu Utara, 7) Kampong Bharu Tengah, 8) Dato Keramat Selatan, 9) Kampong Bharu Selatan, 10) Dato Keramat Seberang, 11) Jalan Ampang, 12) Jalan Mengkudu, 13) Kelab Golf Selangor, 14) Kampung Pandan Dalam, 15) Kampung Pandan Tengah, 16) Kampung Pandan Luar, 17) Jalan Cochrane, 18) Dato Keramat Tengah dan 19) Desa Pandan (SPR 2013) (Rujuk Rajah 1).

Sumber: Diubahsuaikan daripada Pelan Bahagian-Bahagian Pilihan Raya di 11 kawasan Parlimen dalam Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur mengikut Daerah-Daerah Mengundi, Jabatan Ukur dan Pemetaan Malaysia.

Nota:

- 1) P114 Kepong; P115 Batu; P116 Wangsa Maju; P117 Segambut; P118 Setiawangsa; P119 Titiwangsa; P120 Bukit Bintang; P121 Lembah Pantai; P122 Seputeh; P123 Cheras; dan P124 Bandar Tun Razak.
- 2) Nombor-nombor dalam setiap Parlimen adalah kawasan Daerah Mengundi

Rajah 1. Peta Lokasi Parlimen Titiwangsa, Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur

Kawasan Parlimen ini mempunyai lokasi geografi yang menarik merangkumi kawasan bandar raya (Jalan Ampang, Jalan Mengkudu dan Kelab Golf Selangor), pekan kecil (Desa Pandan), tanah lot peneroka awal serta kampung tradisi Melayu (Kampung Bharu) dan kampung tradisi Cina (Taman Maluri), taman-taman perumahan Melayu (Dato Keramat), taman-taman perumahan Melayu Cina (Jalan Cochrane) serta perumahan awam bertingkat (Kampung Pandan Luar). Keluasan kawasan bagi kawasan Parlimen Titiwangsa ialah 14.41 km persegi (Suruhanjaya Pilihan Raya 2003). Kawasan Parlimen Titiwangsa mempunyai dua balai polis, 9 buah taman perumahan, 6 kawasan perumahan setinggan, 8 kampung tradisional, 10 buah masjid, 27 buah sekolah rendah dan menengah, 11 buah tokong/kuil/gereja

dan 11 buah hospital. Pekerjaan penduduk di kawasan tersebut merangkumi kakitangan kerajaan dan swasta, kerja kilang dan peniaga.

Sehingga 11 April 2013 iaitu untuk PRU ke-13, 2013, terdapat 55,282 pemilih (pengundi) berdaftar di Parlimen Titiwangsa yang telah disahkan oleh Suruhanjaya Pilihan Raya (SPR) dengan 68.6 peratus etnik Melayu, 19.9 peratus Cina, 10.6 peratus India dan 0.3 peratus kaum-kaum lain. Terdapat 19 Pusat Mengundi, 103 saluran mengundi dan 2 pusat mengundi awal (SPR 2013a).

Latar belakang pilihan raya kawasan Parlimen Titiwangsa, Kuala Lumpur

Jika ditinjau dari aspek sejarah politik dan pilihan raya, kawasan Parlimen Titiwangsa (dahulunya dikenali sebagai Kuala Lumpur Timor pada PRU 1955) dan Setapak pada Pilihan Raya Umum/PRU 1959 hingga PRU 1982) merupakan kawasan yang dikuasai Perikatan/Barisan Nasional sejak pilihan raya umum 1955-1959, kemudian 1959-1964 dikuasai Barisan Sosialis, 1964-1969 dimenangi semula oleh Perikatan, seterusnya 1969-1974 dimenangi calon DAP dan 1974-2004 dikuasai BN. Kemudian pada PRU 2008 dimenangi oleh calon PAS manakala pada PRU 2013 ditawan semula oleh BN (Rujuk Jadual 1).

Jadual 1. Senarai Ahli Parlimen Titiwangsa (Setapak) daripada Pilihan Raya Umum (PRU) 1955 hingga Pilihan Raya Umum (PRU) 2013

Tahun	Nama Wakil Rakyat	Parti
1955	Cheah Ewe Keat	Perikatan/MCA
1959	Ahmad Boestamam	Barisan Sosialis
1964	S. Y. Chan	Perikatan/UMNO
1969	Walter Loh Poh Khan	DAP
1974	Idris Haji Ibrahim	BN/UMNO
1978	Idris Haji Ibrahim	BN/UMNO
1982	Mohammad Idris Mohammad Basari	BN/UMNO
1986	Suleiman Mohamad	BN/UMNO
1990	Suleiman Mohamad	BN/UMNO
1995	Suleiman Mohamad	BN/UMNO
1999	Suleiman Mohamad	BN/UMNO
2004	Datuk Haji Astaman Abdul Aziz	BN/UMNO
2008	Dr. Lo' Lo' Hj. Mohamad Ghazali	Pakatan Rakyat/PAS
2013	Datuk Johari Abdul Ghani	BN/UMNO

Sumber: Smith, 1955; The Election Commission, 1959 & 1964; SPR, 1969-2013a; Berita Harian & Dewan Masyarakat 2013.

Analisis persempadanan bahagian pilihan raya Parlimen Titiwangsa 1955-2003 dan belah bahagian untuk PRU 2013

Pada PRU 1955 iaitu sebelum merdeka, kawasan Titiwangsa berada dalam negeri Selangor dan dikenali sebagai Parlimen Kuala Lumpur Timor (13,184 orang pemilih) orang yang merangkumi kawasan Kampong Bharu (Parlimen Bukit Bintang) dan Ampang (Parlimen Setapak) (Smith 1955). Pada ketika ini, dari segi sosioekonomi, Kuala Lumpur Timor masih merupakan kawasan pekan yang baru meningkat naik melalui perlombongan bijih timah dan pusat perniagaan kecil-kecilan terutamanya perniagaan runcit dan menjadi tumpuan penduduk dari pelbagai latar belakang sosioekonomi dan etnik. Dari segi geopolitik, kawasan ini dikuasai Perikatan (MCA) yang mendapat sokongan majoriti pengundi yang memberi harapan besar kepada pemimpin-pemimpin Perikatan untuk memperjuangkan kemerdekaan Tanah Melayu pada waktu itu.

Persempadanan tahun 1958 di kawasan ini merangkumi kawasan Parlimen Bukit Bintang dengan jumlah pemilih sebanyak 10,911 orang (N. Bukit Nenas yang merangkumi daerah mengundi Bukit Nenas, Bukit Bintang dan Ampang; dan N. Kampong Bharu yang merangkumi daerah mengundi Kampong Bharu) dan Parlimen Setapak dengan jumlah pemilih seramai 7658 orang (N. Ampang yang merangkumi daerah mengundi mukim Ulu Klang, mukim Setapak dan mukim Ampang; dan N. Sentul yang merangkumi mukim Setapak, daerah mengundi Setapak Selatan dan daerah mengundi Sentul Workshop) digunapakai pada PRU 1959 (masih dalam negeri Selangor) (Federation of Malaya 1958). Ketika ini negara baru mencapai kemerdekaan dan isu sosioekonomi menjadi isu penting bagi kempen dalam pilihan raya. Akibat kegagalan Kerajaan Perikatan pada waktu itu menyelesaikan masalah tersebut terutamanya di kawasan bandar sekitar Setapak, calon Perikatan telah tewas kepada calon Barisan Sosialis yang memperjuangkan hak pekerja dan kebajikan masyarakat.

Kemudian berlaku lagi persempadanan yang dikemaskini pada tahun 1960 dan kawasan ini disatukan seterusnya dikenali sebagai Parlimen Setapak (20,671 pemilih) yang merangkumi DUN Kampong Bahru (Ayer Panas, Princes Road, Batu Road, Kampong Bahru Utara dan Kampong Bahru Selatan) dan DUN Bukit Nenas (Dato Keramat, Kampong Pandan Dalam, Bukit Nenas, Malay Street dan Kampong Pandan Luar) (Persekutuan Tanah Melayu 1960). Persempadanan 1960 bagi Parlimen Setapak diguna pada PRU 1964 (dimenangi Perikatan/MCA kerana rakyat bersatu menentang konfrontasi dengan Indonesia) dan 1969 (dimenangi DAP kerana polarisasi kaum yang seterusnya menimbulkan ketidakpuasan hati rakyat kepada Kerajaan Perikatan pada waktu itu).

Persempadanan tahun 1974 memperlihatkan kawasan Kuala Lumpur dikeluarkan dari Selangor dan dijadikan Wilayah Persekutuan. Titiwangsa masih dikekalkan nama Setapak (42,584 pemilih) yang mengandungi kawasan-kawasan Daerah Mengundi Changkor, Kampong Padang Balang, Gombak, Taman Ibu Kota, PKNS Batu 6 Ulu Klang, Pekan Setapak, Air Panas, Dato Keramat Luar, Jalan Raja Muda, Kg. Baharu Utara, Jalan Tuanku Ab. Rahman, Kg. Baharu Selatan dan Kampung Pandan Dalam (Suruhanjaya Pilihanraya Malaysia 1974). BN menang besar di Setapak pada PRU 1974, 1978 dan 1982 kerana harapan tinggi rakyat terhadap kepimpinan negara yang baru di bawah teraju Tun Abdul Razak, Tun Hussein Onn dan Tun Dr. Mahathir Mohamad.

Seterusnya persempadanan tahun 1984 barulah kawasan ini dikenali Titiwangsa (57,985 orang pemilih) yang merangkumi daerah-daerah mengundi Setapak Selatan (daripada Parlimen Kepong), Ayer Panas, Jalan Raja Muda, Jalan Gurney, Dato Keramat Luar, Kampong Bharu Utara, Kampong Haji Hussin, Kampong Bharu Selatan, Jalan Ampang, Jalan Mengkudu, Kampong Pandan Dalam dan Kelab Golf Selangor (Suruhanjaya Pilihanraya Malaysia 1984). Daerah mengundi Jalan Tuanku Abdul Rahman dimasukkan ke dalam Parlimen Bukit Bintang manakala di bahagian barat laut Titiwangsa, daerah-daerah mengundi Changkat, Kampong Padang Balang, Gombak, Taman Setapak, Wardieburn Jaya, Taman Ibu Kota, PKNS Batu 6 Ulu Klang dan Pekan Setapak dikeluarkan daripada Parlimen Titiwangsa dan dijadikan Parlimen baru iaitu Parlimen Batu. Persempadanan 1984 diguna pada PRU 1986 dan 1990 menyaksikan kawasan Parlimen Titiwangsa terus dikuasai BN/UMNO dengan majoriti yang besar.

Kemudian persempadanan pada tahun 1994, Parlimen Titiwangsa mempunyai 51,339 orang pemilih dengan daerah-daerah mengundi Jalan Pahang, Kompleks Damai, Jalan Raja Muda, Kampong Haji Hussin, Kampong Bharu Utara, Kampong Bharu Tengah, Dato Keramat Utara, Dato Keramat Selatan, Jalan Tunku Abdul Rahman (dimasukkan semula daripada Parlimen Bukit Bintang), Kampong Bharu Selatan, Dato Keramat Seberang, Jalan Ampang, Jalan Mengkudu, Kelab Golf Selangor, Kampong Pandan Dalam, Kampong Pandan Tengah (daripada Parlimen Sungai Besi) dan Kampong Pandan Luar (daripada Parlimen Sungai Besi) (Suruhanjaya Pilihanraya Malaysia 1994). Dengan itu, kawasan Parlimen Titiwangsa telah mengecil sedikit di bahagian utara setelah dikeluarkan Daerah Mengundi Ayer Panas dan dimasukkan ke dalam Parlimen Wangsa Maju; dan Setapak Selatan dimasukkan ke dalam Parlimen Batu; dan membesar di bahagian selatan setelah dimasukkan Daerah Mengundi Kampong Pandan Tengah dan Kampong Pandan Luar daripada Parlimen Sungai Besi. Oleh itu, Daerah Mengundi Ayer Panas telah dimasukkan ke dalam Parlimen Wangsa Maju manakala Setapak Selatan dimasukkan ke dalam Parlimen Batu. Pada PRU 1995, BN menang besar kerana keadaan ekonomi yang

memberangsangkan dan situasi politik yang stabil namun pada PRU 1999, prestasi BN telah merosot termasuk di Parlimen Titiwangsa kerana peralihan undi etnik Melayu kepada parti pembangkang akibat isu pemecatan Anwar Ibrahim daripada Kerajaan dan UMNO.

Kemudian ketika persempadanan tahun 2003, kawasan Titiwangsa dikecilkan lagi di bahagian utara maka diwujudkan satu kawasan Parlimen baru iaitu Setiawangsa. Setelah persempadanan semula 2003 dibuat, kawasan Parlimen Titiwangsa mengandungi daerah-daerah mengundi Setapak Selatan (daripada Parlimen Batu), Kompleks Damai, Jalan Raja Muda, Dato Keramat Utara, Kampung Haji Hussin, Kampong Bharu Utara, Kampong Bharu Tengah, Dato Keramat Selatan, Kampong Bharu Selatan, Dato Keramat Seberang, Jalan Ampang, Jalan Mengkudu, Kelab Golf Selangor, Kampung Pandan Dalam, Kampung Pandan Tengah dan Kampung Pandan Luar (Suruhanjaya Pilihan Raya Malaysia 2003). Daerah-daerah Mengundi Jalan Pahang dan Taman Tasek telah dikeluarkan dan dimasukkan ke dalam Parlimen Setiawangsa; dan Jalan Tuanku Abdul Rahman juga dikeluarkan dan dimasukkan ke dalam Parlimen Bukit Bintang. Justeru, kawasan Parlimen Titiwangsa telah mengecil di bahagian barat (setelah dikeluarkan Daerah Mengundi Jalan Tuanku Abdul Rahman); mengecil di bahagian utara setelah dikeluarkan Daerah Mengundi Jalan Pahang dan Taman Tasek; namun membesar setelah dimasukkan semula Setapak Selatan dari Parlimen Batu. Pada PRU 2004, BN mencatat sejarah apabila mendapat mandat yang besar daripada pengundi termasuk di Parlimen Titiwangsa hasil daripada persempadanan semula dan 'mandat besar, harapan besar' pengundi kepada Pengerusi BN (Abdullah Ahmad Badawi/Pak Lah) untuk melihat Malaysia sebagai negara yang stabil, telus, beramanah (agama) dan sejahtera. Namun pada PRU 2008, harapan pengundi terhadap Pak Lah tidak ditunaikan dengan baik menyebabkan buat pertama kalinya BN gagal mendapat majoriti kerusi Parlimen 2/3 dan juga BN tewas di Parlimen Titiwangsa.

Urusan belah bahagian dalam Parlimen Titiwangsa pada tahun 2009 oleh pihak Pejabat Pilihan Raya Wilayah Persekutuan menyaksikan terdapat pertambahan beberapa Daerah Mengundi baru dalam Parlimen tersebut iaitu Jalan Cochrane, Dato Keramat Tengah dan Desa Pandan. Kemudian untuk PRU 2013, telah ditambah lagi satu Daerah Mengundi iaitu Taman Maluri yang merupakan pecahan daripada Daerah Mengundi Kampung Pandan Dalam. Dalam PRU 2013 tersebut BN berjaya menawan semula Parlimen Titiwangsa daripada PAS dengan majoriti 866 undi hasil daripada sokongan pengundi Melayu di Kampung Bharu, Dato Keramat dan Kampung Pandan serta pengundi pos dan pengundi awal.

Pola pengundian Parlimen Titiwangsa 1995-2013

Pola pengundian di Parlimen Titiwangsa antara PRU 1995 hingga 2013 dapat dikaitkan dengan sentimen nasional berdasarkan beberapa senario. Jika dilihat kepada *score sheet* keputusan pilihan raya umum 1995 bagi Parlimen Titiwangsa mengikut Daerah dan Saluran Mengundi, kemenangan BN adalah konsisten dan amat besar di kesemua Saluran dan Daerah Mengundi dalam Parlimen Titiwangsa baik sama ada di kawasan majoriti Melayu (kampung tradisi) di Kampong Bharu, Keramat dan Kampung Pandan mahupun di kawasan majoriti Cina di Jalan Pahang, Jalan Ampang dan Jalan Tuanku Abdul Rahman (Lihat Jadual 2). Kemenangan besar BN dalam PRU 1995 termasuk di Titiwangsa dikaitkan dengan faktor 4 M (Money, Machinery, Media & Mahathir). Gaya kepemimpinan Dato' Seri Dr Mahathir (kini Tun) dihormati dan disanjung oleh rakyat di negara ini kerana wawasan pembangunan dan ekonomi (Wawasan 2020) cetusan idea beliau. Beliau juga dilihat seorang pemimpin yang berani membela hak asasi manusia di mata dunia (Mohd Sayuti 1995: 15)

Seterusnya dalam PRU 1999, meskipun BN masih menang di Parlimen Titiwangsa iaitu di kawasan Daerah Mengundi majoriti Cina dan campuran namun kesemua daerah mengundi majoriti Melayu terutamanya saluran pengundi muda (saluran 4 dan 5) dimenangi PAS (Lihat Jadual 2). Pengundi Melayu yang mendiami kawasan perumahan dan beberapa kampung tradisi di Kampong Bharu menyokong parti pembangkang/PAS kerana protes terhadap pemecatan Dato' Seri Anwar Ibrahim yang dilihat tidak adil dan merupakan suatu penganiayaan terhadap beliau namun bagi kawasan majoriti etnik campuran dengan

tidak berbelah bahagi terus memberi undi kepada BN yang dilihat memperjuangkan kestabilan ekonomi dan sosial kepada rakyat di negara ini. Antara isu yang dicanangkan dalam PRU 1999 ialah kegawatan ekonomi, pemecatan Anwar Ibrahim, ketelusan dan kebebasan, dasar Islam, hubungan serantau, kronisme dan perpaduan serta kestabilan negara (Yusop Khan, 1999). Pergolakan politik Malaysia pra-PRU 1999 menyebabkan rakyat begitu prihatin terhadap pilihan raya umum ke-10. Perkembangan ekonomi yang pesat dan kemenangan besar BN pada PRU 1995 telah meninggalkan kesan yang mendalam terhadap arena politik dan masyarakat Malaysia. Secara amnya, segenap masyarakat Malaysia sebenarnya tidak terlepas daripada perasaan kepuasan 'kegemilangan ekonomi'.

Jadual 2. Score sheet keputusan penuh bagi kawasan Parlimen Titiwangsa antara PRU 1995 hingga PRU 2013

Daerah Mengundi dan jenis lokasi geografi/ perumahan	Saluran Mengundi	BN					PAS				
		1995	1999	2004	2008	2013	1995	1999	2004	2008	2013
Undi Pos (polis yg bertugas ketika hari pengundian, petugas SPR dan petugas media)	1	357	239	478	197	226	48	290	85	57	74
Undi Awal (polis dan tentera)	1	-	-	-	-	383	-	-	-	-	114
	2	-	-	-	-	394	-	-	-	-	109
	3	-	-	-	-	365	-	-	-	-	90
	4	-	-	-	-	116	-	-	-	-	11
Jalan Pahang/ Setapak Selatan (2004-2013) (kawasan bandar majoriti Cina)	1	247	317	96	95	72	64	123	24	83	138
	2	271	351	298	170	165	80	162	93	199	284
	3	298	352	310	170	160	75	149	85	207	299
	4	288	386	311	160	172	67	150	91	213	286
	5	302	-	333	152	179	73	-	99	211	283
	6	319	-	316	159	-	70	-	148	225	-
	7	277	-	-	-	-	70	-	-	-	-
	8	287	-	-	-	-	69	-	-	-	-
Kompleks Damai (kawasan bandar majoriti Cina)	1	269	218	82	65	75	53	86	20	66	112
	2	278	232	291	189	138	67	76	45	195	288
	3	298	271	295	199	152	75	123	62	228	283
	4	339	259	301	170	129	44	123	58	252	302
	5	312	299	304	166	123	66	113	73	265	315
	6	304	282	344	-	-	59	139	80	-	-
Jalan Raja Muda (kampung tradisi Melayu)	1	295	185	130	80	100	53	92	31	40	60
	2	259	183	284	204	228	40	160	90	161	200
	3	267	214	229	177	221	34	138	107	185	219
	4	-	-	-	145	201	-	-	-	199	241
	5	-	-	-	168	228	-	-	-	203	222
Kampung Haji Hussin (kampung tradisi Melayu)	1	173	207	91	-	-	39	151	29	-	-
	2	223	255	265	-	-	46	216	96	-	-
	3	236	-	206	-	-	61	-	124	-	-

Kampung Bharu Utara (kampung tradisi Melayu)	1	293	168	107	152	172	73	186	47	65	79
	2	282	155	301	251	327	78	204	167	185	192
	3	244	138	231	201	288	96	274	212	221	246
	4	250	138	239	179	259	76	276	213	239	249
	5	275	144	232	156	249	79	273	213	258	261
	6	291	175	236	188	304	68	292	209	204	225
Kampung Bharu Tengah (kampung tradisi Melayu)	1	325	178	118	153	183	92	183	50	68	79
	2	279	198	311	252	338	119	228	164	188	205
	3	232	131	246	192	281	115	308	182	225	232
	4	266	152	261	177	233	122	303	222	246	283
	5	342	163	237	188	299	86	319	209	215	233
Dato Keramat Utara (kampung tradisi Melayu)	1	256	171	119	100	154	76	184	46	79	84
	2	238	167	282	255	309	66	169	150	182	204
	3	255	176	292	227	243	73	214	162	214	285
	4	300	179	293	225	270	79	259	183	223	253
	5	291	184	271	186	-	78	265	222	269	-
	6	287	170	206	172	-	89	232	124	261	-
	7	335	187	222	171	-	78	309	241	252	-
Taman Maluri (taman perumahan majoriti Melayu)	1	-	-	-	148	162	-	-	-	105	122
	2	-	-	-	197	215	-	-	-	250	237
	3	-	-	-	177	204	-	-	-	269	234
	4	-	-	-	215	196	-	-	-	257	268
	5	-	-	-	-	202	-	-	-	-	252
Dato Keramat Selatan (perumahan lot Melayu)	1	300	195	107	125	197	73	263	50	102	86
	2	285	183	284	262	331	92	289	212	253	233
	3	291	202	292	249	323	90	320	214	243	255
	4	286	176	272	219	277	88	340	231	276	295
	5	255	181	258	182	281	95	355	239	315	244
	6	297	187	255	171	304	92	309	278	294	236
	7	276	-	256	211	-	114	-	256	239	-
Jalan Tuanku Abdul Rahman (kawasan bandar majoriti Cina)	1	184	162	-	-	-	98	108	-	-	-
	2	324	285	-	-	-	104	131	-	-	-
Kampung Bharu Selatan (kampung tradisi Melayu)	1	274	166	100	122	151	86	213	18	58	73
	2	292	166	250	242	311	90	219	151	246	188
	3	295	183	252	265	307	103	287	170	244	203
	4	288	183	252	220	286	101	318	176	294	236
	5	289	165	245	168	238	83	343	206	320	264
	6	289	172	206	206	256	80	337	253	253	241
	7	305	173	257	-	284	84	331	226	-	216
	8	294	-	-	-	-	64	-	-	-	-
Dato Keramat Seberang (perumahan lot Melayu)	1	342	189	107	138	183	50	172	56	77	74
	2	385	235	276	230	248	58	262	126	183	146
	3	-	-	245	205	234	-	-	151	203	167
	4	-	-	-	-	233	-	-	-	-	166
Jalan Ampang (kawasan campuran perumahan dan kaum)	1	186	145	175	79	84	34	83	40	72	116
	2	247	212	303	121	104	42	130	104	139	186
	3	-	-	-	120	99	-	-	-	128	178

Jalan Mengkudu (perumahan tradisi Melayu)	1	186	98	186	124	165	50	128	83	97	112
	2	200	131	172	121	258	53	173	143	144	168
	3	-	-	-	84	170	-	-	-	119	197
	4	-	-	-	-	234	-	-	-	-	191
Kelab Golf Selangor (perumahan tradisi Melayu)	1	322	216	120	152	179	90	187	52	93	85
	2	342	211	324	298	360	110	247	159	239	199
	3	329	215	314	269	344	109	255	182	272	207
	4	355	228	341	229	311	76	235	153	269	256
	5	337	223	268	224	325	82	243	193	275	208
	6	-	239	257	201	341	-	304	186	291	207
	7	-	-	269	218	-	-	-	211	250	-
	8	-	-	291	300	-	-	-	181	224	-
Kampung Pandan Dalam (perumahan tradisi India)	1	316	216	89	109	140	67	161	21	86	81
	2	324	223	303	262	321	55	145	124	176	210
	3	348	280	383	222	284	73	198	106	208	257
	4	370	306	351	203	281	66	178	113	247	256
	5	386	319	357	205	257	57	111	108	208	260
	6	371	355	356	-	-	33	179	116	-	-
	7	397	299	365	-	-	63	249	156	-	-
	8	-	-	356	-	-	-	-	134	-	-
Kampung Pandan Tengah (perumahan tradisi Cina)	1	299	225	123	125	150	86	128	24	140	143
	2	313	217	345	133	184	66	154	93	258	331
	3	354	256	375	139	199	93	151	106	257	309
	4	333	258	368	-	181	105	162	112	-	334
	5	314	267	381	-	-	78	135	90	-	-
	6	370	265	366	-	-	73	173	97	-	-
	7	-	310	351	-	-	-	179	108	-	-
Kampung Pandan Luar (perumahan lot Cina)	1	241	230	85	94	117	85	125	13	72	94
	2	262	257	291	214	160	62	140	45	255	326
	3	303	276	291	200	157	73	208	72	273	330
	4	285	301	314	174	119	104	186	76	285	361
	5	311	316	315	162	111	98	183	84	314	390
	6	300	333	328	177	148	84	174	80	275	341
	7	353	-	315	-	157	72	-	61	-	327
Tasek Titiwangsa (kawasan pelbagai jenis perumahan dan etnik campuran)	1	-	221	-	-	-	-	103	-	-	-
	2	-	269	-	-	-	-	161	-	-	-
	3	-	280	-	-	-	-	177	-	-	-
Jalan Cochrane (kawasan pelbagai jenis perumahan dan etnik campuran)	1	-	-	-	99	109	-	-	-	82	137
	2	-	-	-	212	199	-	-	-	232	279
	3	-	-	-	194	169	-	-	-	254	311
	4	-	-	-	177	175	-	-	-	293	312
	5	-	-	-	201	170	-	-	-	268	299
	6	-	-	-	-	177	-	-	-	-	290
Dato Keramat Tengah (kawasan pelbagai jenis perumahan dan etnik campuran)	1	-	-	-	-	175	-	-	-	-	79
	2	-	-	-	-	329	-	-	-	-	187
	3	-	-	-	-	301	-	-	-	-	224
	4	-	-	-	-	273	-	-	-	-	241
	5	-	-	-	-	259	-	-	-	-	246
	6	-	-	-	-	258	-	-	-	-	235

Desa Pandan (kawasan pelbagai jenis perumahan dan etnik campuran)	1	-	-	-	-	191	-	-	-	-	100
	2	-	-	-	-	298	-	-	-	-	270
	3	-	-	-	-	256	-	-	-	-	288
	4	-	-	-	-	288	-	-	-	-	269
	5	-	-	-	-	308	-	-	-	-	265

Sumber: Suruhanjaya Pilihan Raya (SPR) - Score Sheet keputusan Pilihan Raya Umum 1995b, 1999b, 2004b, 2008b dan 2013b bagi kawasan Parlimen Titiwangsa, Kuala Lumpur

Senario politik negara berubah apabila berlakunya peristiwa pemecatan Anwar Ibrahim sebagai Timbalan Perdana Menteri, Menteri Kewangan yang kemudiannya Timbalan Presiden UMNO. Pemecatan Dato' Seri Anwar telah mencetuskan satu krisis yang amat besar dalam politik Malaysia. Hakikat bahawa pemecatan Dato' Seri Anwar telah memecahbelahkan masyarakat Malaysia khususnya orang-orang Melayu telah tidak dapat dinafikan oleh sesiapa lagi. Isu pemecatan Dato' Seri Anwar telah mencabar emosi, perasaan dan sikap hampir keseluruhan rakyat Malaysia (Kamarudin, 2000).

PRU 2004 pula menyaksikan BN menang besar dalam sejarah negara termasuk di Parlimen Titiwangsa. Kesemua Daerah dan Saluran Mengundi sama ada majoriti Melayu, Cina dan kawasan campuran memihak kepada BN dengan majoriti yang lebih besar berbanding PRU 1995 (Lihat Jadual 2). Antara isu yang dicanangkan dalam PRU 2004 ialah kepimpinan baru negara, ketelusan, islamisasi, dan kestabilan ekonomi. Pilihan raya umum 2004 merupakan medan untuk melihat impak persempadanan semula bahagian pilihan raya 2003 serta penerimaan rakyat terhadap kepemimpinan Dato' Seri Haji Abdullah Ahmad Badawi (Pak Lah).

PRU 2008 menyaksikan buat pertama kalinya parti pembangkang berjaya menawan Parlimen Titiwangsa daripada BN. Daerah Mengundi majoriti Melayu, Cina dan campuran kebanyakannya dimenangi kecuali kawasan Kampung Pandan (Melayu) yang mempunyai sentimen keMelayuan dan mengenang jasa kepada UMNO/BN yang memberi tanah kurnia kepada mereka (Lihat Jadual 2). Isu-isu yang dicanangkan dalam PRU 2008 ialah keadilan ekonomi dan sosial, perjalanan pilihan raya yang bersih, kelemahan pentadbiran Perdana Menteri, ekonomi rakyat dan perkauman. Keputusan PRU Ke-12, penuh dengan persoalan. Semuanya berpunca daripada kesan 'tsunami politik' yang menumbangkan empat negeri milik UMNO-BN ke tangan pembangkang.

Faktor kemenangan PAS di Titiwangsa dikaitkan dengan fenomena nasional iaitu 'tsunami politik' yang bermula dengan perhimpunan aman tuntutan demokrasi dalam pilihan raya oleh parti-parti pembangkang yang dikenali sebagai BERSIH pada 10 November 2007 di Kuala Lumpur. Perhimpunan BERSIH tersebut disertai oleh pelbagai kaum dengan latar belakang yang berbeza yang telah meledakkan momentum kesedaran terutamanya tentang kepincangan perjalanan pilihan raya di negara ini. Kemudian berlaku pula himpunan HINDRAF pada 25 November 2007 oleh seluruh masyarakat India dengan slogan 'makkal sakhti' atau 'kuasa rakyat' yang menuntut perubahan sosioekonomi terhadap mereka serta protes terhadap Kerajaan yang merobohkan kuil-kuil Hindu di Selangor (Riduan 2008). Keadaan sedemikian dipadukan lagi dengan kelemahan Dato' Seri Abdullah Ahmad Badawi selaku Perdana Menteri Malaysia dalam membuat keputusan yang melibatkan kepentingan negara serta tidak tegas terhadap situasi 'politiking' negara pada waktu itu. Ketiga-tiga keadaan sedemikian menyebabkan BN gagal mendapat majoriti 2/3 kerusi Dewan Rakyat dan tewas di negeri Selangor, Perak, Pulau Pinang, Kedah dan Kelantan dalam PRU 2008.

Sumber maklumat, isu setempat dan nasional, strategi kempen parti politik, sentimen dan sikap partisan yang tinggi, dasar pemerintahan dan gaya kepemimpinan jelas dapat mempengaruhi persepsi pengundi terhadap parti politik ataupun pemimpin/calon yang bertanding. Senario politik di Titiwangsa pada PRU 2008 dengan PRU 2013 adalah berbeza dari segi sokongan pengundi, isu sosioekonomi dan politik serta kepimpinannya. Keputusan PRU 2013 di Titiwangsa menyaksikan BN berjaya mengembalikan sokongan dan keyakinan pengundi kepada mereka seterusnya merampas kembali Parlimen Titiwangsa daripada PAS/Pakatan Rakyat kepada BN. Pola pengundian di Titiwangsa mengikut kaum bagi etnik Melayu pada PRU 2013 memperlihatkan peralihan atau *swing* yang ketara kepada BN sebaliknya pola undi bagi kaum Cina terus memihak kepada Pakatan Rakyat dengan sokongan yang lebih

tinggi berbanding PRU 2008 manakala sokongan kaum India telah sedikit pulih kepada BN kecuali di kawasan bandar yang masih memihak kepada Pakatan Rakyat. Transformasi ekonomi yang diperkenalkan oleh Perdana Menteri (Dato' Seri Mohd Najib) melalui pemberian BR1M iaitu pemberian bantuan tunai bernilai RM500 bagi rakyat pendapatan isi rumah kurang daripada RM3000 sebulan dan RM250 bagi individu bujang berusia 21 tahun ke atas dan berpendapatan kurang RM2000 sebulan membuktikan keprihatinan Kerajaan Pusat/BN terhadap bebanan dihadapi rakyat sekaligus memberikan kelebihan kepada BN untuk memperolehi undi yang besar terutamanya daripada pengundi Melayu dan India yang berpendapatan rendah (Mohd Hasbie 2013). Oleh itu, polarisasi sokongan berdasarkan kaum yang ketara tersebut wajar diambil iktibar oleh semua pihak agar kestabilan politik dan sosioekonomi negara terus berkekalan bagi menghasilkan rakyat yang rasional, matang dan berdaya saing.

Kesimpulan

Sebagai kesimpulannya, analisis geografi pilihan raya di kawasan Parlimen Titiwangsa memperlihatkan turun naik pengaruh BN dan parti pembangkang dalam PRU 1955 hinggalah 2013 yang dipengaruhi oleh isu dan sentimen nasional dan juga pengaruh lokal/setempat. Kekuatan BN dan parti pembangkang secara geografinya turut dipengaruhi lokasi dan keadaan geografi yang didinamikkan lagi dengan isu lokal dan nasional. Dalam dua pilihan raya umum (1999 dan 2013) memperlihatkan senario politik di Titiwangsa yang 'melawan arus' kerana sentimen etnik (pengundi etnik Cina mengundi BN pada PRU 1999 kerana mementingkan kestabilan ekonomi dan politik) dan sentimen keMelayuan yang tinggi kepada BN pada PRU 2013 kerana mementingkan kuasa politik Melayu berada dibawah UMNO/BN dan mengenang jasa/budi Kerajaan Persekutuan (BN) yang banyak berjasa dalam memperjuangkan kemerdekaan dan mewujudkan transformasi ekonomi yang mendahulukan rakyat. Justeru, kedinamikan pola sokongan pengundi di kawasan Parlimen Titiwangsa amat menarik untuk dikaji dan direnung oleh semua pihak ke arah menghasilkan kestabilan dan perpaduan kaum yang harmoni dan sejahtera.

Rujukan

- Amer Saifude Ghazali (2009) *Geografi Pilihan Raya Malaysia*. Penerbit Universiti Malaya, Kuala Lumpur.
- Federation of Malaya (1958) *Report of the Election Commission on the Delimitation of Constituencies for the First Elections to the House of Representatives and the State Legislative Assemblies*. The Government Press, Kuala Lumpur.
- Glassner MI (1993) *Political geography*. John Wiley & Sons, Inc., New York.
- Kamarudin Jaafar (2000) *Pilihan Raya Umum 1999 dan masa depan politik Malaysia*. IKDAS Sdn Bhd., Kuala Lumpur.
- Mohd Hasbie Muda (2013) *Kemenangan yang tertangguh: Analisis keputusan Pilihan Raya Umum ke-13 dan unjuran kemenangan masa hadapan*. Megamind Leadership Consultancy, Petaling Jaya.
- Mohd. Noor Yazid (2011) *Percaturan kuasa dan politik Pilihan Raya*. Utusan Publication & Distributors Sdn. Bhd., Kuala Lumpur.
- Mohd Sayuti Omar (1995) *Analisis Pilihan Raya 95*. Penerbitan Tinta Merah, Kuala Lumpur.
- Mohd Sayuti Omar (2004) *Pilihan Raya 2004 satu tragedi*. Penerbitan Tinta Merah, Kuala Lumpur.
- Mohd Sohaimi Esa (2012) *Malaysia dan alam sekeliling*. Free Horizon Sdn Bhd., Kuala Lumpur.
- Persekutuan Tanah Melayu (1960) *Report of the Election Commission on the Delimitation of Parliamentary and State Constituencies under the Provisions of the Constitution of the Persekutuan Tanah Melayu 1960*. The Government Press, Kuala Lumpur.
- Riduan Mohamad Nor (2008) *Analisis Pilihan Raya Umum ke-12: Makkal sakhti 2008*. Jundi Resources, Kuala Lumpur.

- Rosmadi Fauzi (2006) Geografi politik, Pilihan Raya dan aplikasi Sistem Maklumat Geografi (GIS) di Malaysia. *Jati* 11(12), 157-177.
- Ruslan Rainis, Noresah Mohd Shariff (1998) *Sistem Maklumat Geografi*. Dewan Bahasa dan Pustaka, Kuala Lumpur.
- Sothi Rachagan S (1993) *Law and the electoral process in Malaysia*. University of Malaya Press, Kuala Lumpur.
- Smith TE (1955) *Report on the First Election of Members to the Legislative Council of the Federation of Malaya*. The Government Press, Kuala Lumpur.
- SPR (1969) *Penyata Pilehanraya Umum Dewan Ra'ayat dan Dewan Undangan Negeri bagi Negeri-negeri Tanah Melayu, Sabah dan Sarawak Tahun 1969*. Suruhanjaya Pilehanraya, Kuala Lumpur.
- SPR (1974) *Penyata Pilihanraya Umum Dewan Rakyat dan Dewan Undangan Negeri bagi Negeri-negeri Tanah Melayu dan Sarawak Tahun 1974*. Suruhanjaya Pilihanraya, Kuala Lumpur.
- SPR (1978) *Penyata Pilihanraya Umum Dewan Rakyat dan Dewan-Dewan Undangan Negeri Kecuali Dewan-Dewan Undangan Negeri Kelantan, Sabah dan Sarawak 1978*. Suruhanjaya Pilihanraya, Kuala Lumpur, Malaysia.
- SPR (1982) *Laporan Pilihanraya Umum Malaysia 1982*. Suruhanjaya Pilihanraya, Kuala Lumpur, Malaysia.
- SPR (1986) *Laporan Pilihanraya Umum Malaysia 1986*. Suruhanjaya Pilihanraya, Kuala Lumpur, Malaysia.
- SPR (1990) *Laporan Pilihanraya Umum Malaysia 1990*. Suruhanjaya Pilihanraya, Kuala Lumpur, Malaysia.
- SPR (1995a) *Laporan Pilihanraya Umum Malaysia '95*. Suruhanjaya Pilihanraya, Kuala Lumpur, Malaysia.
- SPR (1995b) Score Sheet keputusan Pilihan Raya Umum 1995 bagi kawasan Parlimen Titiwangsa, Kuala Lumpur. Suruhanjaya Pilihan Raya, Kuala Lumpur, Malaysia.
- SPR (1999a) *Laporan Pilihan Raya Umum Malaysia 1999*. Suruhanjaya Pilihan Raya, Kuala Lumpur, Malaysia.
- SPR (1999b) Score Sheet keputusan Pilihan Raya Umum 1999 bagi kawasan Parlimen Titiwangsa, Kuala Lumpur. Suruhanjaya Pilihan Raya, Kuala Lumpur, Malaysia.
- SPR (2004a) *Laporan Pilihan Raya Umum Malaysia 2004*. Suruhanjaya Pilihan Raya, Putrajaya, Malaysia.
- SPR (2004b) Score Sheet keputusan Pilihan Raya Umum 2004 bagi kawasan Parlimen Titiwangsa, Kuala Lumpur. Suruhanjaya Pilihan Raya, Putrajaya, Malaysia.
- SPR (2008a) *Laporan Pilihan Raya Umum ke-12 2008*. Suruhanjaya Pilihan Raya, Putrajaya, Malaysia.
- SPR (2008b) Score Sheet keputusan Pilihan Raya Umum 2008 bagi kawasan Parlimen Titiwangsa, Kuala Lumpur. Suruhanjaya Pilihan Raya, Putrajaya, Malaysia.
- SPR (2013a) *Dashboard PRU 2013*. Suruhanjaya Pilihan Raya, Putrajaya, Malaysia.
- SPR (2013b) Score Sheet keputusan Pilihan Raya Umum 2013 bagi kawasan Parlimen Titiwangsa, Kuala Lumpur. Suruhanjaya Pilihan Raya, Putrajaya, Malaysia.
- Suruhanjaya Pilihanraya Malaysia (1974) *Laporan Suruhanjaya Pilihanraya Malaysia atas Persempadanan Bahagian-Bahagian Pilihanraya Persekutuan dan Negeri bagi Negeri-Negeri Tanah Melayu (Semenanjung Malaysia)*. Suruhanjaya Pilihanraya, Kuala Lumpur, Malaysia.
- Suruhanjaya Pilihanraya Malaysia (1984) *Laporan Suruhanjaya Pilihanraya Malaysia Mengenai Ulangkaji dan Persempadanan Semula Bahagian-Bahagian Pilihanraya Parlimen dan Negeri bagi Negeri-Negeri Tanah Melayu*. Suruhanjaya Pilihanraya, Kuala Lumpur, Malaysia.
- Suruhanjaya Pilihanraya Malaysia (1994) *Laporan Suruhanjaya Pilihanraya Malaysia Mengenai Ulangkaji dan Persempadanan Semula Bahagian-Bahagian Pilihanraya Parlimen dan Negeri bagi Negeri-Negeri Tanah Melayu*. Suruhanjaya Pilihanraya, Kuala Lumpur, Malaysia.

- Suruhanjaya Pilihan Raya Malaysia (2003) *Laporan Suruhanjaya Pilihan Raya Malaysia Mengenai Kajian Semula dan Persempadanan Bahagian-Bahagian Pilihan Raya Parlimen dan Negeri Bagi Negeri-Negeri Tanah Melayu Jilid 1-Syor*. Suruhanjaya Pilihan Raya, Kuala Lumpur, Malaysia.
- Suruhanjaya Pilihan Raya (2007) *50 tahun demokrasi dan pilihan raya di Malaysia*. Putrajaya.
- Syed Arabi Idid (201) *Peranan media massa dalam Pilihan Raya Umum*. IIUM Press, International Islamic University Malaysia, Gombak.
- The Election Commission (1959) *Report on the Parliamentary and State Elections 1959*. The Election Commission, Kuala Lumpur.
- The Election Commission (1964) *Report on the Parliamentary (Dewan Ra'ayat) and State Legislative Assembly General Elections 1964*. The Election Commission, Kuala Lumpur.
- Wan Junaidi Tuanku Jaafar (2010) *Evolusi Parlimen dan Evolusi Speaker Parlimen Malaysia*. Dewan Bahasa dan Pustaka, Kuala Lumpur.
- Yusop Khan Loth Khan (1999) *Nostalgia Pilihan Raya 1955-1999: Perjalanan menuju abad 21*. Penerbit Yusop Khan, Kuala Lumpur.